

JERZY JÓZEF KOPEĆ CP

ŻYCIE I DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA
KS. WAĆŁAWA SCHENKA
(1913-1982)

W dniu 29 października 1982 r. zmarł w Bytomiu ks. Waćław Schenk, profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i proboszcz miejscowej parafii pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Przyczyną zgonu Profesora były obrażenia odniesione poprzedniego dnia w wypadku samochodowym na terenie swojej parafii (jechał na budowę nowego kościoła przy ul. Chorzowskiej). Uroczystościom pogrzebowym, które odbyły się 2 XI 1982 r., przewodniczył ordynariusz opolski ks. bp A. Nossol. Wzięły w nich także udział oficjalne delegacje Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Papieskiej Akademii Teologicznej z Krakowa i Papieskiego Fakultetu Teologicznego z Wrocławia, ponad 300 księży z całej Polski oraz ok. 50 tys. mieszkańców Bytomia, którzy w manifestacyjny sposób pożegnali proboszcza najstarszej parafii miasta. Swoje duchowe uczestnictwo w żałobnej uroczystości zaznaczył papież Jan Paweł II, nadsyłając na ręce miejscowego ordynariusza telegram o następującej treści:

Całym sercem uczestniczę w żałobie Kościoła Opolskiego po śmierci Księdza Profesora Waćława Schenka. Ze wzruszeniem wspominam tego wielkiego syna Kościoła, dobrego pasterza i profesora, który ma tak wielki wkład w odnowę życia liturgicznego w naszej Ojczyźnie. Modlę się, aby Pan nasz Jezus Chrystus, który pozwolił Mu uczestniczyć w swoim kielichu, obdarzył Go wiecznym pokojem i radością, dając Mu udział w owocach swego zmartwychwstania. Wszystkim, których ta śmierć napętniła bólem, z serca błogosławię: w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego. Jan Paweł II, Papież¹.

¹ Cyt. za: A. Hanich. *Ś.p. Ksiądz Profesor Waćław Schenk*. „Tygodnik Powszechny” 36:1982 nr 46 (1742) s. 7.

W kazaniu podczas mszy św. bp opolski ukazał życiową drogę Zmarłego jako wiernego syna ziemi śląskiej, stałego w swych zasadach kapłana i oddanego swej owczarni parafialnej duszpasterza, życzliwego przyjaciela i doradcę swego biskupa, licznych księży oraz każdego spotkanego człowieka. Ciało ks. Schenka zostało złożone na cmentarzu bytomskim.

Życie ks. Schenka, wybitnego przedstawiciela nauk teologicznych, specjalisty w zakresie liturgiki, przypadło na czasy zasadniczych przemian dotyczących liturgii i odkrycia jej nowej roli w misji zbawczej Kościoła. Dlatego zarówno poglądy naukowe Profesora, jak i jego 44-letnią posługę kapłańską w rodzimnej diecezji trzeba oceniać w świetle kształtowania się duchowej formacji Zmarłego i rozwoju jego zainteresowań życiowych. Duchową sylwetkę ks. Schenka jako czynnego duszpasterza i pracownika nauki ukształtował jego związek z losami Kościoła na Śląsku oraz długoletnia więź z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. To właśnie te środowiska przyczyniły się do skryształizowania się profesjonalnego nurtu zainteresowań ks. Schenka, który ujawnił się u niego w podjęciu badań nad liturgią oraz w dominacji tej dyscypliny we własnej koncepcji duszpasterstwa parafialnego. Dziedzinę tę ukazywał i dokumentował szerokim kontekstem życia kościelnego. Dotykamy tu podstawowego poglądu Profesora na istotę służby Bożej, odkrytą już przez międzywojenny ruch liturgiczny, który w oficjalnym kulcie wspólnot starochrześcijańskich widział niedościgły ideał formacji ucznia Pana i sposób urzeczywistniania się samego Kościoła.

I. FORMACJA INTELEKTUALNA I TEOLOGICZNA

Wacław Schenk urodził się 27 IX 1913 r. w Gliwicach. Rodzicami jego byli Paweł Schenk, specjalista w zakresie budowy pieców martenowskich i członek Związku Polaków w Niemczech, oraz jego małżonka Paulina z domu Rather². Z rodzinnego kręgu Wacław Schenk wyniósł głęboką religijność i umiłowanie tradycji Śląskiej, szacunek do pracy, dokładność i systematyczność w realizacji podjętych zadań oraz życzliwość i otwartość wobec spotkanego człowieka. W Gliwicach uczęszczał do szkoły podstawowej i do 9-klasowego gimnazjum humanistycznego typu klasycznego. Tu też w 1933 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. Następnie już jako alumn Seminarium Duchownego we Wrocławiu odbywał w latach 1933-1937 studia filozoficzno-teologiczne na Wydziale Teologicznym miejscowego Uniwersytetu, zaliczając obowiązkowy semestr gościnny w Uniwersytecie we Fryburgu Badeńskim.

² Dane biograficzne zaczerpnięto z akt personalnych ks. prof. W. Schenka. Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Teczka osobowa ks. W. Schenka, materiały luźne, b. sygn.

We Wrocławiu, gdzie kształcili się alumni ze Śląska, znana była już w 2. poł. XIX w. liturgika historyczna ks. Ferdynanda Probsty († 1899), autora licznych prac z dziejów liturgiki starożytnej³. Ale w środowisku diecezjalnym działali także prekursorzy ruchu liturgicznego tej miary co ks. Stanisław Stephan († 1926)⁴. Natomiast do grona bezpośrednich nauczycieli alumna Schenka należeli: autor podręcznika o liturgii Kościoła ks. Franz Schubert († 1937) oraz żyjący jeszcze znawca duchowości wspólnot wczesnochrześcijańskich Walther Dürig. Zasługą środowiska wrocławskiego, odznaczającego się znacznym otwarciem na ówczesną myśl teologiczną i hasła ruchu liturgicznego, było to, że alumn Schenk przyswoił sobie już w okresie studiów poglądy wielkich protagonistów ruchu: Odo Casela († 1949), Piusa Parscha († 1954) i Romano Guardiniego († 1968). Zarówno teoria misteryjna Casela, jak i kierunek odnowy biblijno-liturgicznej Parscha czy praktykowana przez Guardiniego zasada wykorzystania liturgii w pracy wychowawczej wśród młodzieży były ogólnie znane we wrocławskim kręgu uniwersyteckim i seminaryjnym⁵.

Nie wolno pominąć jeszcze jednego środowiska, które przyczyniło się do duchowego ukształtowania późniejszego profesora i jego organicznego związku z liturgią Kościoła. Była nim wspólnota benedyktyńska w Krzeszowie, aktywne centrum ruchu liturgicznego i duszpasterstwa młodzieżowego na Śląsku. Klasztor w Krzeszowie, podobnie jak sławne opactwa zakonu w Solesmes, Maria Laach, Beuron, Mont César czy praskie Emaus, propagował klasyczną liturgię benedyktyńską, wychowując wiernych do jej zrozumienia przez stosowaną mistagogię, przez przyswajanie pewnych elementów liturgicznych w języku łaciny kościelnej, śpiewu gregoriańskiego czy recytowanie łacińskich tekstów mszalnych i brewiarzowych przez uczestników służby Bożej. To właśnie w tym środowisku, które alumn Schenk kilkakrotnie odwiedził w czasie swoich studiów, zwłaszcza z okazji obchodów wielkanocnych i wakacyjnych dni skupienia, odkrył walor liturgii jako żywego źródła duchowej siły Kościoła. Tu też przyswoił sobie — jak wspominał w czasie swoich wykładów — zasadę polecaną przez Katolicki Ruch Młodzieżowy Quickborn, że na szlaki wakacyjnych wędrówek należy zabrać w plecaku: Pismo św., mszalik liturgiczny, śpiewnik kościelny i tomik poezji religijnej.

W czasie swoich studiów odwiedził alumn Schenk w Lipsku klasztor oratorianów (centrum duszpasterstwa liturgicznego i ośrodek odnowy teologicznej), którzy podejmując pracę ewangelizacyjną w zlaicyzowanym środowisku wielkomijskim odwołali się do liturgii jako fundamentu duszpasterstwa, korzy-

³ E. Kleineidam. *Die katholisch-theologische Fakultät der Universität Breslau 1811-1945*. Köln 1961 s. 76-78, 147-152; W. Schenk. *Z dziejów liturgiki*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. T. 3. Cz. 2. Lublin 1977 s. 58.

⁴ H. Sobeczko. *Ksiądz Stanisław Stephan (1867-1926)*. *Z dziejów ruchu liturgicznego na Śląsku*. „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 4:1974 s. 117-121.

⁵ B. Neunheuser. *Im memoriam Wacław Schenk*. „Gottesdienst” 17:1983 s. 11.

stając już wówczas z licznych uprawnień od Stolicy Apostolskiej na sprawowanie liturgii parafialnej w języku narodowym przy zastosowaniu szerokiej gamy starochrześcijańskich tradycji i zwyczajów. Te doświadczenia liturgiczne powiązane z odpowiednią formacją duchową sprawiły, że przyszły znawca liturgii odkrył dość wcześnie misteryjny i duchowy sens publicznego kultu Kościoła, jego obiektywny charakter społeczny. Dostrzeżenie czynnej roli wiernych w liturgii, którzy na mocy swego udziału w kapłaństwie Chrystusa razem z Nim sprawują dzieło swego uświęcenia i zbawienia, miało doniosłe znaczenie dla przyszłego kapłana. W tym też czasie u późniejszego wykładowcy liturgiki zrodził się pogląd, że liturgia ze swej natury ma charakter społeczny i jest działaniem całego ludu Bożego. Dlatego nie może być ona sprowadzona do zespołu prywatnych czynności samego kapłana sprawującego liturgię, bo wówczas przysługiwałaby jej niechlubna nazwa „klerurgii”

Ksiądz Schenk po otrzymaniu 7 VIII 1938 r. święceń kapłańskich z rąk kard. Adolfa Bertrama pracował w duszpasterstwie parafialnym. Najpierw przez dwa lata jako wikariusz parafii Brzezinka pod Gliwicami, a następnie jako kapelan jeńców wojennych i katecheta w konwicie biskupim w Głogowie nad Odrą. Ta trudna praca niosącego pomoc i otuchę uwięzionym stała się dla ks. Schenka okazją do pogłębienia znajomości języka polskiego oraz innych języków więźniów z zachodniej Europy. We wrześniu 1941 r. przeniesiony zostaje do Gliwic, gdzie do listopada 1946 r. pełni obowiązki kapelana sióstr Notre Dame i katechety w pobliskim gimnazjum. Za pracę wśród młodzieży i poglądy katolickie ks. Schenkowi groziło w 1944 r. aresztowanie przez gestapo, dlatego przez jakiś czas ukrywał się w okolicach Magdeburga.

Po zakończeniu działań wojennych ks. Schenk pełni obowiązki administratora parafii Piotrówka pod Strzelcami Opolskimi, zaś od lutego 1948 r. do września 1949 r. pracuje w Krapkowicach. Stąd ks. infułat dr Bolesław Kominek, administrator apostolski Śląska Opolskiego, powołał go na stanowisko wicerektora oraz wykładowcy liturgiki i śpiewu kościelnego do erygowanego 15 VIII 1949 r. Wyższego Seminarium Duchownego Śląska Opolskiego, które w 1950 r. przeniesiono do Nysy⁶. W 1952 r. ks. Schenk zostaje skierowany przez ks. inf. Emila Kobierzyckiego na studia specjalistyczne w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Tu w nowym środowisku myśli teologicznej dojrzewają ostatecznie poglądy naukowe ks. Schenka. Na kierunek jego badań znaczny wpływ wywiera seminarium z historii Kościoła prowadzone przez ks. prof. Mariana Rechowicza († 1983), który zaleca ks. Schenkowi opracowanie zagadnienia kultu św. Stanisława Biskupa na Śląsku. Rękopisy liturgiczne bibliotek wrocławskich, zawierające materiały dotyczące kultu św. Stanisława Biskupa (XIII-XV wiek), stają się podstawą pracy magisterskiej przedłożonej w 1954 r.

⁶ J. Swastek. *Pastor bonus et mansuetus. Życie i działalność naukowo-duszpasterska ks. prof. dra hab. Wacława Schenka*. „Colloquium salutis” 15:1983 s. 279.

oraz dysertacji doktorskiej *Kult św. Stanisława Szczepanowskiego na Śląsku w świetle średniowiecznych rękopisów liturgicznych (XIII-XV w.). Studium historyczno-liturgiczne*, obronionej w 1955 r., a opublikowanej w 1959 r. w TN KUL. To wzorcowe studium stanowiło ewenement naukowy wśród hagiograficznych opracowań dotyczących polskich świętych⁷.

II. DOROBEK PISARSKI I DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA

W 1956 r. podjął ks. Schenk wykłady z liturgiki w KUL, początkowo w formie zajęć zleconych, następnie — w latach 1959-1960 — w charakterze zastępcy profesora, zaś od 1964 r. na stanowisku adiunkta przy Katedrze Liturgiki. Już w pierwszych latach związku ks. Schenka z KUL ujawnił się w jego pracach wydanych przez TN KUL zasadniczy profil jego pracy naukowej. W dorobku Profesora, który osiągnął liczbę 140 publikacji⁸, można wyróżnić cztery nurty naukowych zainteresowań.

Głównym przedmiotem badawczej pasji ks. Schenka pozostały studia nad dziejami liturgii w Polsce. Znalazły one odbicie we wspomnianych już rozprawach poświęconych liturgii śląskiej na kanwie poszukiwania źródeł kultu św. Stanisława na Śląsku i problemu związku tej ziemi z losami Kościoła polskiego. Oprócz wspomnianej tu dysertacji doktorskiej trzeba wymienić studia: *Zagadnienie zależności kultu św. Stanisława Biskupa od kultu św. Tomasza Kantuaryjskiego w świetle śląskich rękopisów liturgicznych* (RTK 4:1957 z. 1 s. 73-85) i *Z dziejów kultu liturgicznego św. Stanisława Biskupa na Śląsku. Święta ku czci św. Stanisława* (tamże z. 3 s. 53-81). Do tego działu należą także opracowania związane z inwentaryzacją śląskich rękopisów liturgicznych, szczególnie cenione przez fachowców: *Rękopisy liturgiczne dawnej Biblioteki Miejskiej we Wrocławiu (XII-XV w.)* (RTK 6:1960 z. 3 s. 77-98) i *Rękopisy*

⁷ Zob. rec. *Ludzie i problemy Archidiecezji Wrocławskiej w książkach*. „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 14:1959 s. 357-358; J. Madey. *Theologisches Forschen in Polen*. „Trierer theologische Zeitschrift” 68:1959 s. 363; J. Wojtkowski. *W. Schenk. Kult liturgiczny św. Stanisława Biskupa na Śląsku w świetle średniowiecznych rękopisów liturgicznych. Studium historyczno-liturgiczne*. Lublin 1959 ss. 135 + 1 nlb. + 2 mapki. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 8:1961 z. 4 s. 116-118; B. Kurbisówna. *W. Schenk. Kult liturgiczny św. Stanisława Biskupa na Śląsku w świetle średniowiecznych rękopisów liturgicznych. Studium historyczno-liturgiczne*. Lublin 1959 ss. 135 + 1 nlb. + 2 mapki. „Studia Źródłoznawcze” 6:1961 s. 201-202; B. Stasiewski. *W. Schenk. Kult liturgiczny św. Stanisława Biskupa na Śląsku w świetle średniowiecznych rękopisów liturgicznych. Studium historyczno-liturgiczne*. Lublin 1959 ss. 135 + 1 nlb. + 2 mapki. „Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands” 11:1962 s. 510.

⁸ Wykaz 58 prac do roku 1973 podają J. Kopeć i W. Danielski. *Bibliografia prac drukowanych ks. doc. dra Wacława Schenka*. W: *Studia z dziejów liturgii w Polsce*. Red. M. Rechowicz i W. Schenk. T. 2. Lublin 1976 s. 9-13; pozostałe zaś publikacje zawiera opracowanie J. Kopcia w t. 5 tejże edycji, poświęconemu Profesorowi.

liturgiczne od XIII do XV w. w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Cz. 1-2. („Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2:1961 s. 185-206; 6:1963 s. 191-209) oraz *W jaki sposób można ustalić czas oraz miejsce pochodzenia i używania śląskich rękopisów liturgicznych* (tamże 21: 1970 s. 33-54). Silesiana zajmują znaczące miejsce wśród studiów Profesora, zaś szczególna miłość do tradycji lokalnej wyraziła się także w zbieraniu przez niego wszelkich źródeł i opracowań dotyczących Śląska, które posiadała licząca ponad 20 tys. pozycji biblioteka Profesora. Ten cenny zbiór został ofiarowany przez niego centrum kształcenia duchowieństwa w Opolu, stając się podstawą zasobu książkowego Diecezjalnego Instytutu Pastoralnego.

Wielką ambicją Profesora, realizowaną przez lata i ciągle doskonaloną w kolejnych opracowaniach, było napisanie zarysu dziejów liturgii w Polsce, który omówiłby podstawowe źródła wykorzystywane w badaniach przez przedstawicieli tej dyscypliny naukowej i wkład polskich prominentów tego kierunku studiów do historii tejże dyscypliny, a także scharakteryzował samą praktykę sprawowania służby Bożej w naszym kraju od początków chrześcijaństwa. Temu planowi poświęcone są m.in. takie studia: *Z dziejów liturgii sakramentów w Polsce* („Zeszyty Naukowe KUL” 9:1966 nr 1-2 s. 69-84), *Źródła do dziejów liturgii w Polsce*. W: *Pastori et Magistro. Księga Pamiątkowa na jubileusz 50-lecia kapłaństwa bpa. P. Kałwy* (Lublin 1966 s. 123-133) czy *Kult świętych w Polsce. Zarys historyczny* (RTK 13:1966 z. 4 s. 77-102), a także pierwsze ujęcia syntetyczne: *Z dziejów liturgii w Polsce*. W: *Księga Tysiąclecia katolicyzmu w Polsce* (red. M. Rechowicz. T. 1. Lublin 1969 s. 139-218) oraz wariant francuskojęzyczny *Le millénaire du catholicisme en Pologne* (Lublin 1969 s. 145-221) czy opracowanie *Der Anteil des Volkes an der Feier der hl. Messe in Polen. Ein geschichtlicher Überblick*. W: *Unum in veritate et laetitia. Bischof O. Spülbeck zum Gedächtnis* (Leipzig 1970 s. 61-74). Ostatecznym ujęciem tych zainteresowań Profesora stała się praca *Dzieje nauk liturgicznych w Polsce*, stanowiąca podstawę jego habilitacji w 1973 r. i nominacji na docenta w 1975. Studium to ukazało się drukiem jako część syntezy *Dzieje teologii katolickiej w Polsce* (red. M. Rechowicz. T. 1-3. Lublin 1974-1977) oraz w zmienionej wersji podręcznikowej pt. *Służba Boża*, uwzględnia je *Historia Kościoła w Polsce* (red. B. Kumora i Z. Obertyńskiego. T. 1-2. Poznań 1974-1979). Źródła i problemy badawcze tej dziedziny wiedzy teologicznej zebrał Profesor w studium *Quellen und Forschungen zur Geschichte der Liturgie in Polen* („Archiv für Liturgiewissenschaft” 22:1980 s. 108-117). Wyrazem uznania wysokiej pozycji naukowej ks. Schenka było nominowanie go w 1981 r. na profesora nadzwyczajnego.

Z własnego doświadczenia liturgii w centrach ruchu liturgicznego wywodzily się zainteresowania ks. Schenka liturgią epoki wczesnochrześcijańskiej. Autor ukazuje najstarsze modele kultowe i ich teologiczny oraz duszpasterski wyraz w życiu wspólnot starochrześcijańskich. Ten ideał sprawowania liturgii

i jej najstarsze modele akcentował Profesor w swoich wykładach, powołując się na wyniki prac takich znawców liturgii starochrześcijańskiej, jak: L. Duchesne, L. Eisenhofer, J. Dölger, H. Rahner, O. Casel, J. M. Hansens, J. Quasten, Th. Klauser, E. Dekkers, A. L. Mayer, B. Poschmann, J. A. Jungmann, B. Botte czy żyjący B. Neunheuser. Pierwszą publikacją na ten temat jest rozprawa: *Udział ludu w ofierze Mszy świętej. Zarys historyczny* (Lublin 1960). To syntetyczne opracowanie przynosi na grunt polski wyniki najnowszych studiów nad sprawowaniem Eucharystii. Autor ukazuje to centralne wydarzenie zbawcze, poczynając od wczesnochrześcijańskich gmin z czasów Justyna († 167), Tertuliana († ok. 220) i Hipolita Rzymskiego († 235) aż po epokę współczesną. Ksiądz Schenk w aktywizacji ludu w ofierze mszy upatruje centralny problem odnowionej liturgii, dlatego opracowanie włączył do zredagowanego wspólnie z F. Blachnickim i R. Zielasko podręcznika posoborowego *Wprowadzenie do liturgii* (Poznań 1967 s. 207-238), a następnie zaktualizował rozprawę i nadał jej pastoralny akcent w skrypcie: *Eucharystia* (Kraków 1980). Wychodząc z analizy rytualnej wieczerzy żydowskiej i synagogałnej służby Bożej oraz elementów hellenistycznej kultury religijnej, wskazuje ks. Schenk, że liturgia stanowiła w pierwszych wiekach centrum życia religijnego chrześcijan, była szkołą wiary, modlitwy i moralności, kształtowała poczucie wspólnoty i ducha ofiarności. Postawę religijną chrześcijanina pierwszych wieków cechowała wdzięczność. Wspólne i radosne dziękczynienie znajdowało najpełniejszy wyraz w wielkim dziękczynieniu — Eucharystii.

Te zainteresowania badawcze ks. Schenka doszły do głosu w licznych przedsięwzięciach, komisjach i sympozjach poświęconych problematyce patrystycznej, a zwłaszcza w jego współpracy z Międzywydziałowym Zakładem Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL⁹. Profesor chętnie podejmował zadania głoszenia referatów na sympozjach „starożytników”, gdzie zarówno jego prelekcje, jak i udział w dyskusji spotykały się ze zrozumiałym zainteresowaniem. Tematyka referatów dotyczyła takich problemów, jak liturgia chrztu, Eucharystii, modlitwy, kultu maryjnego, ruchu pielgrzymkowego czy relacji między architekturą a liturgią starożytności chrześcijańskiej. Z publikacji na ten temat na uwagę zasługują opracowania: *Kult świętych w starożytności chrześcijańskiej do IV wieku*. W: *W kierunku chrześcijańskiej kultury* (red. B. Bejze. Warszawa 1978 s. 311-318); *Wpływ ruchu pielgrzymkowego na liturgię rzymską do VIII wieku* (RTK 26:1979 z. 4 s. 129-136) czy *Przemiany młodego Kościoła* („Kierunki” 29:1979 nr 47 s. 8-9). Studia nad liturgią starochrześcijańską ułatwiała ks. Schenkowi metoda komparatystyczna, stosowana przez niego do badań historycznego rozwoju liturgii i jej współczesnego obrazu. Profesor ciągle odwoływał się do analogii, reliktyw i cech ducha liturgii starochrześci-

⁹ J. Kopeć. *Ks. prof. dr Wacław Schenk — znawca antyku chrześcijańskiego*. „Vox patrum” 4:1983 s. 359-367.

jańskiej, zatraconych przez Kościół w ciągu wieków.

Taki sam akcent metodyczny rozpoznajemy w grupie prac pastoralnoteologicznych, dotyczących duszpasterstwa liturgicznego, czyli stosowania liturgii na co dzień. Liczba publikacji z tej dziedziny jest bezsprzecznie największa w naukowej twórczości ks. Schenka. Jest to zrozumiałe, bo Profesor nigdy w swym życiu kapłańskim nie rozstawał się z praktycznym duszpasterstwem, starając się swoją wiedzę włączać w model liturgii parafialnej. W tej grupie publikacji zawarł ks. Schenk zarówno liturgiczne doświadczenie Kościoła na Śląsku, jak i rozwiązania wypracowane przez kierunki pastoralne ruchu liturgicznego, głównie najbardziej reprezentatywnego jego praktyka P. Parscha, aż po nowe sugestie idei Kościoła domowego (*Hauskirche*) oraz własne przemyślenia i propozycje.

Ulubiony przez Profesora sposób naświetlania problemów liturgicznych przez odwoływanie się do ich uwarunkowań historyczno-genetycznych dominuje w dwuczęściowej pracy *Liturgia sakramentów świętych* (Lublin 1962-1964). Opierając swą analizę pastoralnoteologiczną na źródłach patrystycznych i tekstach liturgicznych, Autor zaprezentował w tym opracowaniu własną koncepcję sakramentologii, tzw. krzyżowe spojrzenie na teologię sakramentu. Twierdził, że podobnie jak w Chrystusie, który jest Prasakramentem zbawienia, tak i w każdym ze znaków sakramentalnych krzyżuje się to, co Bóg daje w nim człowiekowi, zaś człowiek oddaje Bogu, a także to, co Kościół przekazuje światu, a świat wnosi do Kościoła. Dlatego też każdy ze znaków sakramentalnych jednoczy i upodabnia przyjmującego go człowieka do Chrystusa, domagając się od niego wiary i manifestując swój charakter teocentryczny, społeczny i personalistyczny. Przyjmując sakramenty św., otrzymujemy udział w życiu Chrystusa, jednoczymy się z Nim w sposób rzeczywisty i tajemniczy. To uczestnictwo obejmuje „udział w Jego synostwie (chrzest), w Jego «doromości», tj. poczuciu odpowiedzialności (bierzmowanie), w Jego ofierze, tj. w tym, że stał się chlebem, pokarmem *pro mundi vita* (Eucharystia), w Jego przebaczącej miłości (pokuta), w Jego cierpieniach za grzechy świata (sakrament chorych), w Jego posłannictwie zbawienia świata (kapłaństwo), w Jego wiernej i ofiarnej miłości aż do końca (małżeństwo)”¹⁰. Ten wielowymiarowy walor sakramentów upodabnia chrześcijanina do Chrystusa, zwłaszcza w naśladowaniu Jego sposobu myślenia i działania, a także mówi o organicznym związku człowieka z Kościołem.

Ten sam sposób myślenia teologicznego i podejście metodyczne rozpoznajemy w pracach liturgiczno-pastoralnych — w serii artykułów *Liturgia dzisiaj*, publikowanych w roku 1965 i 1966 na łamach miesięcznika „Znak”: *Podstawa życia liturgicznego* (17:1965 nr 136 s. 1368-1370), *Liturgia słowa* (18:1966

¹⁰ W. Schenk. *Duchowość liturgiczna*. W: *Kultura życia wewnętrznego*. Red. J. Krucina. Wrocław 1983 s. 138.

nr 139-140 s. 186-191), *Zanim złożysz Bogu ofiarę* (18:1966 nr 141 s. 338-341), *Moja i wasza ofiara* (18:1966 nr 142 s. 482-485). To właśnie ks. Schenk przy-swoił polskiej myśli teologicznej starochrześcijańskie pojęcie liturgii miłości społecznej, łączącej modlitwę z ofiarą, dar ołtarza złożony Bogu, a przeznaczonej dla wspólnoty kościelnej lub konkretnego jej członka. Jeszcze wymowniejszym przykładem w szukaniu w tradycji starochrześcijańskiej wzorca dla zreformowanej liturgii Soboru Watykańskiego II są prace: *Wtajemniczenie w liturgię chrztu i jego symbolika* („Ateneum Kapłańskie” 68:1965 s. 177-183); *Reforma sakramentu pokuty* („Zeszyty Naukowe KUL” 9:1966 nr 4 s. 39-47); *Laikat w Kościele* (tamże 11:1968 nr 1 s. 9-19); *Duch liturgii w nabożeństwach* („Ateneum Kapłańskie” 75:1972 s. 284-293); *Z historii liturgii chrztu* („Ruch Biblijny i Liturgiczny” 25:1972 s. 89-96); *Chrzest dzieci. Historia, teologia, wymogi duszpasterskie* (tamże 26:1973 s. 20-38); *Z dziejów praktyki sakramentalnej w Kościele*. (w: *Chrześcijańska pokuta. Dni skupienia dla kaznodziejów rekolekcji oraz misji ludowych*. Kraków 1973 s. 12-14) i *Znaczenie zadośćuczynienia* (tamże s. 15-19); *Pokuta sakramentalna osób duchownych. Zarys historyczny* („Ruch Biblijny i Liturgiczny” 29:1976 s. 82-85) i *Rozgrzeszenie zbiorowe w praktyce Kościoła na Zachodzie i w Polsce do 1975 r.* (tamże s. 128-134).

Pastoralna orientacja Profesora, który przez 25 lat potrafił godzić trudne obowiązki duszpasterskie z pracą naukową¹¹, znalazła także odbicie we wspomnianym tu podręczniku *Wprowadzenie do liturgii*, gdzie ks. Schenk zamieścił swoje studia o samym pojęciu liturgii, mszy i komunii, sakramentach i roku liturgicznym. Ten ostatni temat został ponownie dopracowany w skrypcie *Rok liturgiczny* (Kraków 1974). Szereg cennych przyczynków z dziedziny duszpasterstwa liturgicznego zamieszczał ks. Schenk w periodykach teologicznych i czasopismach religijnych. Piętno duszpasterskie mają jego hasła w *Encyklopedii Katolickiej* KUL, w której był redaktorem działu: liturgia i hymnografia. Walor duszpasterski mają także komentarze liturgiczne do niedzielnych i świątecznych czytań mszalnych¹². Godny podkreślenia jest współudział Profesora w przygotowaniu diecezjalnego porządku nabożeństw¹³ wraz z księżmi: A. Globischem, A. Hanichem, P. Prychałą i H. Sobeczką. Motywem opracowania tej pomocy duszpasterskiej było stworzenie skarbcza religijnej tradycji śląskiej i udostępnienie go wszystkim wspólnotom parafialnym Opolszczyzny. Można powiedzieć nawet, że we wszystkich pracach naukowych ks. Schenka dostrzega się duszpasterską inspirację Profesora, który w licznych dyskusjach zwykł był rozpoczynać swoją wypowiedź: „Może jeszcze kilka uwag proboszcza”

¹¹ D. Zimoń. *Proboszcz i naukowiec*. „Gość Niedzielny” 49:1982 nr 36 s. 6.

¹² *Komentarz biblijny i homiletyczno-liturgiczny do niedzielnych i świątecznych czytań mszalnych*. Cykl B-C. Red. J. Stroba. Warszawa 1973-1974.

¹³ *Agenda liturgiczna diecezji opolskiej*. Opr. Diecezjalnej Komisji Liturgicznej. Opole 1981.

Wreszcie czwartym nurtem naukowej refleksji Profesora nad oficjalną służbą Bożą było uczynienie z liturgii, czyli „źródła i szczytu duchowego życia Kościoła”, podstawy formacji i drogi osobistego uświęcenia chrześcijanina. Ks. Schenk nazywał ten kierunek duchowością liturgiczną¹⁴ lub uświęceniem przez liturgię. Wywodził zaś tę szkołę duchowości z doświadczeń międzywojennego duszpasterstwa młodzieżowego i haseł ruchu liturgicznego. To właśnie kapłani związani z tymi kręgami „odkrywali piękno i bogactwo ówczesnej liturgii i dążyli do pogłębienia życia wewnętrznego przez jej przeżywanie, przez przyjaźń z Chrystusem — Bratem, Pośrednikiem i Przewodnikiem, przez pojmowanie Kościoła jako Chrystusa dalej żyjącego i działającego w swoich wyznawcach, braciach i uczniach, tworzących Jego Mistyczne Ciało”¹⁵. W swoich wykładach z tej dziedziny liturgiki nawiązywał Profesor do podręcznika B. Neunheusera¹⁶. Do studiów odnoszących się wprost do tej problematyki należą, oprócz wspomnianych wyżej, artykuły: *Rola liturgii w studiach teologicznych i w przygotowaniu do kapłaństwa* („Ateneum Kapłańskie” 67:1964 s. 184-189); *Formacja liturgiczna alumnów* (tamże 70:1967 s. 246-252) i *Uświęcenie kapłana przez liturgię* (w: *Osobowość duszpasterza*. Red. J. Majka. Wrocław 1973 s. 92-100).

Szeroki zakres liturgicznej twórczości naukowej ks. Schenka zapewnia mu trwałą pozycję w polskich dziejach tej dyscypliny teologicznej. Należy przy tym dodać, że prace Profesora wykonane solidnie i dokładnie z dobrze udokumentowaną literaturą przedmiotu mają ten rzadki walor, iż nie dezaktualizują się z upływem lat. W swoich zainteresowaniach naukowych uczestniczył ks. Schenk aktywnie w kolejnych etapach budowania świadomości, czym jest liturgia w życiu współczesnego Kościoła. W początkach swojej kariery naukowej przyjął za własną definicję liturgii z encykliki *Mediator Dei*, rozbudowując ją o przekonanie, że liturgia jest źródłem darów Bożych, z których najważniejszym jest sam Chrystus, pełniący rolę Pośrednika w swoim Kościele i nadal realizujący tę misję we wspólnocie ludu Bożego. Od czasów Soboru Watykańskiego II Profesor włączył się całym sercem w realizację jego ducha i popularyzację wskazań zawartych w *Konstytucji o świętej liturgii*. Wychodząc od nowej definicji liturgii (KL 13) opowiadał się za szerokim pojmowaniem tego określenia, rozciągając zakres pojęcia „liturgia” na wszystkie oficjalne i prywatne formy czci Boga we wspólnocie (np. modlitwę w rodzinie), akcentował służebny charakter liturgii i jej rolę eklezjotwórczą wraz z diakonią i martyrią, w budowaniu międzyludzkiej *koinonii*.

¹⁴ Zob. Schenk. *Duchowość liturgiczna* s. 137-142.

¹⁵ W. Schenk. *Uświęcenie kapłana przez liturgię*. W: *Osobowość kapłana*. Red. J. Majka. Wrocław 1976 s. 183-184.

¹⁶ *De spiritualitate liturgica. Expositio quaestionum fundamentalium*. Roma 1967.

Ks. Schenk był naukowo dokładny we własnej pracy pisarskiej, a także odpowiedzialnie traktował prace powstające pod jego kierunkiem. Uczniom Profesora dobrze był znany jego dociekliwy styl w pracy naukowej. Promotor nie tylko sprawdzał przypisy opracowania, oparte na trudno dostępnej literaturze, np. pracach E. Dekkersa czy B. Poschmanna, ale pytał także, gdzie piszący zapoznał się z daną książką. I tu sondaż mógł okazać się niepomysłny dla adepta nauk liturgicznych, gdy nie był on w stanie udokumentować, że dane swe zaczerpnął z egzemplarza rzadko spotykanej rozprawy znajdującej się w bibliotece Profesora lub ze zbioru bibliotecznego benedyktynów w Tyńcu. Tę nauką solidność przyswoił sobie ks. Schenk w toku własnych studiów, odbytych pod kierunkiem wybitnych specjalistów, którzy ukierunkowali zainteresowania i ukształtowali styl naukowy późniejszego doskonałego znawcy liturgiki w Polsce.

Trwałym wkładem ks. Schenka w dzieło polskiej myśli teologicznej było stworzenie pod jego kierunkiem, a z inicjatywy i przy pomocy ks. prof. M. Rechowicza, lubelskiej szkoły badań nad liturgią w Polsce. Badania historii liturgii w Polsce dominują w pracach uczniów ks. Schenka, z których 15 uzyskało doktoraty przy jego współpracy lub pod bezpośrednią kuratelą naukową, zaś 62 osoby magisteria i licencjaty. O randze naukowej wielu z tych prac świadczy fakt, że znaczna ich liczba ukazała się drukiem lub została włączona do seryjnej edycji *Studia z dziejów liturgii w Polsce*¹⁷ Na szczególną uwagę zasługuje ponadto fakt, że 26 słuchaczy Profesora jest dziś wykładowcami w polskich uczelniach teologicznych, seminariach duchownych, diecezjalnych lub zakonnych.

Od 1964 r. podejmuje także ks. Schenk zajęcia dydaktyczne z liturgiki na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie, gdzie pod jego kierunkiem powstały 4 prace doktorskie i ok. 10 prac licencjackich. Wreszcie w 1976 r. przejmuje podobne obowiązki na Papieskim Fakultecie Teologicznym we Wrocławiu oraz w Seminarium Duchownym Diecezji Opolskiej w Nysie.

Ilość zajęć dydaktycznych, które ks. Schenk podejmował zawsze chętnie, powiększyła się w końcu lat sześćdziesiątych, kiedy w ramach organizowanego wówczas posoborowego dokształcania liturgicznego dla duchowieństwa odwiedził on niemal wszystkie diecezje polskie. Od 1958 r. Profesor współorganizuje seminaria naukowe dla wykładowców liturgiki w Polsce, zaś od 1969 r. — coroczne sympozja liturgiczne dla aktywistów duszpasterstwa liturgicznego w Krościenku nad Dunajcem. Z jego sierpniowych wykładów na KUL, ze zjazdów rekolekjonistów przed wielkim postem czy Wrocławskich Dni Duszpasterskich znało ks. Schenka duchowieństwo całej Polski. Był on zapraszany z wykładami na międzynarodowe sympozja i kongresy, np. Kongres Józefologiczny w Toledo (1976) i Montrealu (1980), Sympozjum Liturgistów Środ-

¹⁷ T. 1-4. Lublin 1975-1982.

kowoeuropejskich w Paderborn (1978), Kongres poświęcony wspólnym korzeniom chrześcijańskim kultury europejskiej w Rzymie (1981) czy spotkania *Societas Liturgica*.

Jego wiedza teologiczna, doświadczenie duszpasterskie, mądrość życiowa, a nade wszystko oddanie Kościołowi, były także wykorzystane przez wiele lat w ramach Rady Naukowej Episkopatu Polski, zwłaszcza jako członka Krajowej Komisji Episkopatu Polski do Spraw Liturgii oraz Krajowej Komisji Episkopatu Polski do Spraw Duszpasterstwa Ogólnego. Wyrazem uznania Jego kompetencji naukowych i doświadczenia pastoralnego było powołanie go w roku 1972 do godności tajnego szambelana Ojca św.¹⁸, a także jego funkcje we własnej diecezji: przewodniczącego Diecezjalnej Komisji ds. Liturgii (od roku 1977) czy dziekana rejonowego bytomskiego regionu duszpasterskiego (1981 r.).

III. ORYGINALNOŚĆ MYŚLI LITURGICZNEJ I METODY BADAŃ

Podjęta analiza działalności naukowej, dydaktycznej i propagatorskiej ks. Schenka w zakresie liturgii ujawnia jego zależność od rozwijającej się na zachodzie Europy myśli teologicznej, wypracowanej przez środowiska ruchu liturgicznego, a zsyntetyzowanej w encyklice *Mediator Dei* Piusa XII i *Konstytucji o liturgii* Soboru Watykańskiego II. Ks. Schenk nie asymilował biernie dobrze znanego mu dorobku liturgistów zachodnich. Jego trwałą zasługą pozostaje to, że wykazał on znaczną wrażliwość na problemy liturgiczne, rodzące się w innych kręgach kulturowych, dokonywał ich selekcji oraz starał się rozwiązywać polskie problemy liturgicznoteologiczne w świetle innych doświadczeń. Znane było jego ostrożne działanie, dyktowane duszpasterskim pragmatyzmem, by w dokonującym się procesie reformy liturgicznej, kierując się zasadą roztropnej akomodacji, zachować najwartościowsze tradycje rodzime. Stał on na stanowisku, że dobro społeczne wymaga, by mu nie szkodzić przez działanie pochopne, np. przez eliminowanie jakiejś praktyki religijnej powodujące powstanie duchowej próżni po jej usunięciu. Zasada *primum non nocere* wiązała się u niego z przeświadczeniem, że samo życie dokona selekcji form kulturowych i odpowiedniego wyboru pomiędzy utartym stereotypem a nowymi propozycjami. Przy rozwiązywaniu bieżących zagadnień zwykł korzystać z analizy fenomenologicznej zjawiska, odwołując się do jego historycznych paralel i analogii.

Wychodząc z założenia, że dzieje liturgii mają dostarczyć pierwszej odpowiedzi dotyczącej czynników, które ukształtowały współczesną strukturę oficjalnego kultu Kościoła, ks. Schenk był świadomy, iż stosując zasadę myślenia historycznego i metodę porównawczą w poznawaniu istoty służby Bożej, unika

¹⁸ „Rocznik Diecezji Opolskiej” 1974 s. 69.

subiektywnych ocen i ryzykownych dróg alegoryzmu teologicznego. Ale nawet przy preferowaniu w badaniach nad liturgią metod teologiczno-historycznych był ks. Schenk daleki od tzw. archeologizmu liturgicznego, kładącego nacisk na tekst pierwotny i tradycyjną formę kultową. Jako naukowiec i duszpasterz zdawał sobie Profesor sprawę, że liturgia jest przede wszystkim przyżywaniem rzeczywistości nadprzyrodzonej, a w swej szacie zewnętrznej podlega ciągłemu prawu ewolucji (*liturgia semper renovanda*). Stąd uważał, że wiedza liturgiczna powinna skupiać swe zainteresowanie na liturgii jako wydarzeniu stale urzeczywistniającej się historii zbawienia, posiadającej centralne znaczenie w życiu, duszpasterstwie i formacji kościelnej.

Oryginalnym rysem metody badań ks. Schenka był nacisk na operowanie źródłem liturgicznym i zachęta do samodzielnych ujęć, opartych bezpośrednio na bogactwie lokalnej tradycji teologicznej i kultowej Kościoła. Stanowi to ważne wskazanie pod adresem metody polskich badań teologicznych, która rzadko dowartościowuje ożywczą i inspirującą wartość źródła, zadowolając się częściej ich interpretacją, dokonaną za pomocą współczesnej zachodniej myśli teologicznej. Ta przesłanka określiła zakres badań Profesora oraz kierunki zainteresowań jego uczniów — penetrowania polskiego skarbcza tradycji liturgicznej. Dokonywało się to przez sięganie do źródeł prawie dotąd nieznanych, głównie kodeksów liturgicznych, tekstów modlitewnych, kaznodziejskich czy teologicznych. Drażnienie polskiego *lex orandi* i *lex credendi* miało ułatwić naukową syntezę rodzimej tradycji służby Bożej, a przede wszystkim odkryć fundamenty osadzenia posoborowej odnowy liturgicznej we właściwym kontekście kulturowym.

Gdybyśmy w jednym zdaniu chcieli ująć istotę myśli liturgicznej i cel badań ks. Schenka, to należałoby stwierdzić, że w centrum jego refleksji stoi człowiek. On bowiem uczestnicząc w liturgii aktualizuje swoją wiarę i przeżywa swoją tożsamość przez kontakt z Chrystusem i braćmi, a partycypując w liturgii, jako szczycie i źródle życia Kościoła, dociera do samej istoty osoby ludzkiej.

Dlatego nie będziemy w błędzie, jeżeli stwierdzimy, że w wymiarze osobowej i społecznej identyfikacji jako człowiek, kapłan i naukowiec czuł się ks. Schenk przede wszystkim duszpasterzem. Praca naukowa nie zastępowała mu człowieka. Cele duszpasterskie leżały u podłoża jego przedsięwzięć: w nauczaniu w sali uniwersyteckiej, własnych badaniach, głoszeniu słowa Bożego. Ciągłe ujawniał on pasterską troskę o budowę Kościoła jako wspólnoty kultu, ofiarnej miłości i troskliwej odpowiedzialności za braci. Z troskany o duchowe dobro swoich parafian przystąpił do realizacji ostatniego z trwałych dzieł swego życia — budowy nowej świątyni na terenie swej parafii. To właśnie w drodze na budowę doznał urazu w taksówce, która została potrącona przez jadącą za nią ciężarówkę. To ostatnie doświadczenie potwierdziło jego wiarę manifestowaną tyle razy w stwierdzeniu: „chrześcijanin nie boi się niczego, bo wraz

z nim jest Jezus Chrystus” Tę pewność i nadzieję ujawniał on często we mszy za zmarłych. Dlatego możemy dziś przypomnieć Jego słowa: „Pamiętajmy, nasz zmarły żyje: dla Boga i u Boga, wszyscy żyją” Ten sam optymizm chrześcijański kazał mu napisać w swoim testamencie: „Życzę Wam — wiary w Chrystusa, miłości Boga i bliźniego oraz nadziei wiecznego zbawienia. Wasz proboszcz i Wasz profesor”¹⁹.

WACŁAW SCHENK (1913-1982)
SEIN LEBEN UND WISSENSCHAFTLICHES WIRKEN

Zusammenfassung

Wacław Schenk, Professor für Liturgik an der Katholischen Universität Lublin und Pfarrer in der Pfarreikirche Unserer Lieben Frau in Bytom (Beuthen), wurde am 27.9.1913 in Gleiwitz geboren. Am 7.8.1938 wurde er in Breslau zum Priester geweiht. Danach arbeitete er bis 1949 in der Pfarreiseelsorge und von 1949 bis 1952 im Priesterseminar für das Opper Schlesien in Nysa (Neisse). Im Jahre 1952 wurde er zu einem Spezialstudium an die KUL geschickt, wo er 1955 die Doktorwürde erwarb und ab 1956 Liturgikvorlesungen hielt. 1973 habilitierte er sich auf der Grundlage der Arbeit *Geschichte der liturgischen Wissenschaften in Polen*. Zusammen mit M. Rechowicz war er der Schöpfer der Lubliner Schule der Liturgieforschung in Polen. Sein wissenschaftlicher Ertrag umfasst 140 Publikationen, die man in vier Forschungsrichtungen gruppieren kann: Geschichte der Liturgie in Polen, Untersuchungen zur altchristlichen Liturgie, Studien zur pastoral-liturgischen Seelsorge sowie Arbeiten zur liturgischen Geistigkeit. Er war Herausgeber der *Studien zur Geschichte der Liturgie in Polen*, Bd. 1-4, Lublin 1973-1982. Unter Schenks Leitung bzw. in unmittelbarer Zusammenarbeit mit ihm erlangten 19 Personen die Doktorwürde und etwa 72 ihr Liezientiat und Magisterium. Ausser der Beschäftigung an der KUL lehrte er an der Päpstlichen Theologischen Fakultät in Kraków (seit 1964), an der Päpstlichen Theologischen Fakultät in Wrocław (Breslau) sowie am Priesterseminar für das Opper Schlesien in Nysa (ab 1976). Er war Mitglied der Landeskommission der Polnischen Bischofskonferenz für liturgische Fragen sowie der Landeskommission der Polnischen Bischofskonferenz für Allgemeine Seelsorge. In seiner eigenen Diözese Opole (Oppeln) war er Vorsitzender der Diözesankommission für liturgische Fragen sowie Regionaldekan von Bytom. Wacław Schenk verleihte der polnischen Wissenschaft die Ergebnisse der ausländischen Liturgieforschungen ein, die in den Errungenschaften der Liturgischen Bewegung, in der Enzyklika *Mediator Dei* sowie in der *Liturgiekonstitution* des 2. Vatikanischen Konzils enthalten sind, und legte Gewicht auf die selbständige Handhabung der liturgischen Quelle, insbesondere aus der Schatzkammer der polnischen Tradition. In seinem seelsorgerischen Wirken liess er sich von Pragmatismus von Vorsicht leiten. Er starb am 29.10.1982 infolge eines Autounfalls in Bytom, wo er am 2.11.1982 auf dem städtischen Friedhof bestattet wurde.

Übersetzung: Herbert Ulrich

¹⁹ Z tekstu obrazka wydane go z powodu śmierci ks. Schenka.